

تبیین جایگاه اعمال یکجانبه دولت ها در منابع حقوق بین الملل در پرتو

آراء قضایی

پژوهشگر دوره دکتری حقوق بین الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ارس

بهزاد صادقی

گروه حقوق، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران

دکتر حجت خدائی فام

چکیده

موضوع منابع حقوق بین الملل یکی از پربحث ترین موضوع ها در حقوق بین الملل محسوب می شود. ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین المللی دادگستری منابع حقوق بین الملل را برشمرده است. اعمال یک جانبه دولتها در میان این منابع وجود ندارد، اما دولت ها در رویه بین المللی خود به کرات نشان داده اند که از طریق این اعمال، تعهداتی را پذیرفته اند و همچنین خود را نسبت به اعمال یک جانبه دولتهای دیگر ذی نفع می دانند وضعیت مشابهی نیز در خصوص رویه قضایی قابل مشاهده است که سبب شده است تا اعمال و اعلامیه های یک جانبه را واجد آثار الزام آور بدانند. رویه قضایی بین المللی حاکی از آن است که در رابطه منافع ملی حیاتی دولت ها با نظم حقوقی بین المللی این نظم حقوقی است که وجاهت اولی و مقدم داشته است و بر خلاف دولتها قائل به تئوری منافع ملی حیاتی معدوداند و اعلام میکنند که منافع ملی تابع حقوق بین الملل است نه تفسیر و برداشت هر یک از دولتها و همواره سعی کرده اند توسل به منافع ملی حیاتی را به نوعی تفسیر کنند که به ارزشهای حقوقی عام الشمول بین المللی خدشه ای وارد نشود.

واژگان کلیدی: اعمال یکجانبه، دولت ها، حقوق بین الملل، آراء قضایی

طبقه بندی JEL: فقه - حقوق - جزا و جرم شناسی - حقوق بین الملل - حقوق خصوصی

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 - 1477

Profile in ISC, SID, Noormags,
Magiran, Ensani,
GoogleScholar
www.jaml.ir

fifth year, Issue 20

Pages 1-9

Clarifying the position of unilateral acts of states in the sources of international law in the light of judicial decisions

Behzad Sadeghi

Researcher in the PhD program in International Law, Islamic Azad University, Aras Branch

Dr. Hojjat Khodaifam

Department of Law, Urmia Branch, Islamic Azad University, Urmia, Iran

Abstract

The issue of sources of international law is one of the most controversial issues in international law. Article 38 of the Statute of the International Court of Justice lists the sources of international law. Unilateral acts of states are not among these sources, but states have repeatedly shown in their international practice that they have accepted obligations through these acts and also consider themselves beneficiaries of the unilateral acts of other states. A similar situation can be observed in judicial practice, which has led to unilateral acts and declarations being considered as having binding effects. International judicial practice indicates that in the relationship between the vital national interests of states and the international legal order, this legal order has had primary and prior importance, and unlike states, they believe in the theory of vital national interests and declare that national interests are subject to international law, not the interpretation and understanding of each state, and they have always tried to interpret the appeal to vital national interests in a way that does not harm the universal legal values of the international community.

Keywords:

Unilateral acts, governments, international law, judicial decisions

JEL Classification: Jurisprudence - Law - Criminal and Criminology - International Law - Private Law

مقدمه

شود. توسل به روش های سنتی (چانه زنی و انعقاد معاهدات بین المللی همخوانی کمتری با تحولات سریع کنونی دارد. یک راه میانبر برای دولت‌ها انجام اعمال یکجانبه است؛ ضمن آنکه اعمال یکجانبه بر خلاف معاهدات بین المللی انعکاس کاملی از خواست دولت مباشر آن عمل است.

۱. تبیین معنی و مفهوم اعمال یکجانبه

تعریف بین المللی توافق شده ای برای اعمال یکجانبه و یکجانبه گرایی وجود ندارد. معنای اصلاحی اعمال یکجانبه به وضعیت هایی اطلاق می شود که بطور شفاف در چهارچوب صلاحیت سرزمینی یک کشور و دولت مرتبط، قرار می گیرد. بنابر این اصطلاح اعمال یکجانبه و یکجانبه گرایی با مفهوم محدودیت های سرزمینی پیوند ارتباط و پیوند نزدیکی دارد و در واقع با اصطلاح فرا سرزمینی نیز ارتباط می یابد. یکجانبه گرایی هم میتواند شامل توسل به اقدامات قانونی و هم حاکمی از تمایل عمومی کشورهای قدرتمند یا گروهی از کشورها به انجام اقداماتی بدون احترام به حاکمیت برابر دیگر کشورها باشد. به عبارتی دیگر، از زاویه قانونی، یکجانبه گرایی بر اقدامات قانونی دلالت دارد که مبین ابراز اراده یکی از تابعان حقوق بین الملل است. از منظر سیاسی و غیرقانونی نیز توسل به اقدامات یکجانبه بیشتر در قالب سیاست خارجی شکل میگیرد و از سوی یک یا گروهی از کشورها، برای دستیابی به برخی اهداف معین اعمال میشود (Dupuy, ۲۰۰۰: ۱۹-۲۰).

در این میان، استدلال سازه انگاران علیه یکجانبه گرایی نیز این است که اقدامات یکجانبه، مشروعیت نظم بین المللی را تضعیف نموده و موجب افزایش هزینه ها خواهد شد. بنابراین تحریم های اقتصادی یکجانبه، در صورتی که خارج از

بسیاری از اعمال و تصمیم های دولتها در عرصه بین المللی به طور یک جانبه انجام و اتخاذ میشود. شاید این ویژگی طبیعی جهان کنونی باشد دولتها خود را به وسیله اعمال یک جانبه متعهد میکنند و نسبت به اعمال یک جانبه دولتهای دیگر ذی حق میدانند. به همین دلیل یک جانبه گرایی را ویژگی به شدت قابل توجه روابط مدرن بین المللی دانسته اند. باوجوداین، اثری از اعمال یک جانبه در ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین المللی دادگستری که سنتاً منابع حقوق بین الملل را بیان کرده است دیده نمیشود وضعیت این ماده نمی توانست مباحث موجود بر سر منابع حقوق بینالملل را پایان دهد اگرچه گفته شده بسیار خطرناک است که ایجاد حقوق بین الملل به اراده یگانه دولتها واگذار شود، اما این حقیقتی انکار نشدنی است که متدولوژی حقوق بین الملل بر رویه دولتها بنا میشود و آنها خود تشخیص میدهند که چگونه خود را کنند. باوجوداین، حقیقت هر بار که مسئله اعمال یا اعلامیه های یک جانبه در میان بوده ابهامات بسیاری درباره اعتبار و آثار حقوقی آن وجود داشته است.

خصلت هنجاری نظم حقوقی بین المللی توضیح میدهد چرا دولتها و سایر تابعان این حقوق مکلف به پیروی از قواعد این نظام حقوقی هستند یکی از این قواعد عمل یکجانبه دولت ها در جامعه جهانی است که در دهه های اخیر تمایل روزافزونی به آن دیده میشود حقیقت آن است که پس از استعمار زدایی و وقوع شماری از تغییرات ژئوپلیتیک در اروپا و آفریقا، تعداد دولتهای جهان، افزایش قابل توجهی یافته است. در چنین فضایی توافق های بین المللی در پی مذاکراتی سخت به دست می آیند. اقتضائات زیست مدرن بین المللی سبب شده است تا سرعت در اقدام به ضرورتی انکارناپذیر بدل

خاص اعلامیه های یک جانبه قرار گیرد، صرفاً باید به دلیل اراده دولت صادر کننده پدید آمده باشد و وابسته به هیچ واقعیت حقوقی یا موضوعی قبلی یا بعدی نباشد به همین دلیل با وجود شباهتهایی که میان عمل یک جانبه خاص از یک طرف و آن دسته از اعمالی که به صورت یک جانبه انجام شده است و میتوانند به عنوان عنصر مادی تشکیل دهنده عرف به شمار، آیند تفاوتی نیز وجود دارد خود گزارشگر ویژه ضمن اشاره به این موضوع فقط به بیان این نکته بسنده کرده است که «رابطه میان اعمال یک جانبه و عرفهای منطقه ای چالش برانگیزتر است... چراکه اعمال یک جانبه مغایر با این عرفها، حداقل اجازه نمیدهد تا این عرفها ماهیت جهانی پیدا کنند. به هر حال، گفته شده است که آن دسته از اعمال یک جانبه ای که مقوم عنصر مادی عرف هستند، باید تحت همان رژیم حقوقی رژیم حقوقی حاکم بر عرفهای بین المللی مطالعه شوند چراکه آنها نه به عنوان عمل یک جانبه بلکه برای ایجاد منبع دیگری مورد توجه هستند به هر حال ویژگی یاد شده در اعمال یک جانبه را «استقلال» میگویند. نخستین بار «جرالد فیتز موریس متذکر این ویژگی شد. او اعلامیه های یک جانبه را به سه دسته تقسیم میکرد:

- ۱- اعلامیه هایی که نه در فرم و نه در محتوا یک جانبه نیستند؛
- ۲- اعلامیه هایی که هم در فرم و هم در محتوا یک جانبه هستند؛
- ۳- اعلامیه هایی که در فرم یک جانبه هستند و در محتوا چنین .

چارچوب ملل متحد اعمال گردند و یا فاقد شرایط اقدام متقابل باشند، نامشروع بوده و نوعی ابزار اعمال قدرت محسوب گردیده و دولتها در جهت حصول به اهداف سیاسی خود از آنها استفاده مینمایند.

به دلیل انواع پر شمار اعلامیه های یک جانبه در حقوق بین الملل ارائه تعریفی واحد از آنها دشوار است؛ مثلاً شناسایی اعتراض، الحاق به یک معاهده و... همگی از نظر شکلی عمل یا اعلامیه یک جانبه به شمار می آیند و هر یک تابع نظام حقوقی متفاوتی هستند. حتی برخی گفته اند که اصولاً اعمال یک جانبه نیاز به هیچ تعریفی ندارند و «خود تعریف» هستند. با وجود این گزارشگر ویژه با ارائه تعریفی از آنها تلاش کرد به حوزه مطالعاتی خود انسجام بخشد. بنا به آخرین گزارش، وی اعمال یک جانبه اعمالی «هستند که توسط یک دولت به قصد ایجاد آثار حقوقی مشخص طبق حقوق بین الملل انجام میشوند. وی همچنین اعتقاد داشت که «ایجاد آثار حقوقی صرفاً باید ناشی از اراده دولت صادر کننده اعلامیه یک جانبه» باشد. تأکید بر این ویژگی باعث میشود تا اعمال یک جانبه به معنای خاص از مفاهیمی همچون «اعتراض»، «اعلام جنگ»، «شناسایی»، «اعلامیه پذیرش صلاحیت یک نهاد قضایی همچون دیوان» و... که از نظر شکلی یک جانبه هستند متمایز شوند این مفاهیم نه صرفاً به دلیل اراده دولت صادر کننده، بلکه همچنین یا به دلیل مقررات حقوق بین الملل عرفی یا معاهده ای اعلام جنگ اعتراض یا در واکنش به یک واقعیت موجود شناسایی یک کشور یا یک وضعیت پدید می آیند. برای نمونه اگر دولتی با صدور اعلامیه های صلاحیت اجباری دیوان را بپذیرد آثار چنین اعلامیه ای نه فقط به دلیل اراده دولت، مذکور بلکه از جمله به مناسبت ماده ۳۶ اساسنامه دیوان ایجاد شده است بنابراین برای آنکه اعلامیه ای در دسته

اقدامات یکجانبه دولت زیان دیده برای پاسخ به عمل خلاف اولیه استفاده کرده است. اقدام متقابل در معنای وسیع خود عبارت است از مجموعه ای از اقدامات یک دولت که در برابر نقض حقوقش توسط دولت دیگر علیه آن دولت به کار میبندد (Ibid). اقدامات مذکور می تواند شامل گروهی از واکنشهای متفاوت حقوقی و سیاسی باشد گزارشگر آدرانجیو رویز اقدامات متقابل را به عنوان مجموعه ای از عکس العملهای یک دولت در پاسخ به موارد نقض حقوق بین الملل که دولت مورد بحث از آن زیان دیده است تعریف میکند ۵۰: ۱۹۹۲ IL Report, (۵۱). وی دامنه اقدامات متقابل در پیش نویس را محدود به اقداماتی میداند که فی نفسه قانونی نیستند اما به لحاظ آنکه عکس العمل به یک عمل خلاف قبلی میباشد، مشروع تلقی می شوند. کمیسیون در تفسیر ماده ۴۷ پیش نویس مواد راجع به مسئولیت بین المللی دولت ها در خصوص شرایط مشروعیت اقدام متقابل یادآور میشود مفهوم اساسی اقدام متقابل این است که دولت زیان دیده حق دارد به یک یا چند تعهد خود نسبت به دولت متخلف عمل نکند ۱۵۴: IL Report, ۱۹۹۸. در توضیح ضرورت توسل به اقدامات متقابل بعنوان ابزاری برای اعمال نظم حقوقی بین المللی و همچنین لزوم قرار دادن آن در پیش نویس میتوان به عوامل زیر اشاره کرد (۲۱۷: ۱۹۸۸ Elagab): اول) محدودیت حق توسل به زور در حقوق بین الملل همراه با تعهد به حل و فصل اختلافات از طریق مرجع ثالث نبوده است به همین خاطر، بعضاً توسل به اقدام متقابل روشی برای وادار کردن طرف متخلف به پذیرش حل و فصل از طریق مرجع ثالث است (دوم حتی چنانچه طرف متخلف رضایت به رجوع به مرجع ثالث بدهد مکانیزم بین المللی کافی برای اجرای نتیجه ی حل و فصل وجود ندارد، از همین رو طرف زیان دیده غالباً ناچار به اتخاذ اقدامات

وی سپس درباره قسم دوم نوشت این دسته شامل اعلامیههایی میشود که «نه در، پاسخ نه هم زمان و نه در مقابل توافقی دیگر صادر میشوند» گزارشگر ویژه نیز در همان گزارش نخست خود یادآور این ویژگی شد. با وجود آنکه برخی اعضای وقت کمیسیون حقوق بین الملل به دلیل درج این ویژگی از سدینو حمایت کردند در مقابل، اعضای مشهورتر کمیسیون همچون آلن «پله» و «برونو سیما» از آن انتقاد کردند. به دلیل این انتقادات ویژگی «استقلال» فقط در گزارش دوم تکرار شد با این حال مجموعه «دکترین» این ویژگی را تأیید کرده است و اعتقاد دارد صحت و اعتبار اعمال یک جانبه در گرو سازگاری شان با یک عمل حقوقی دیگر... نیست.» به این ترتیب این ویژگی ممکن است معیار مناسبی برای تمییز و تعریف اعمال یک جانبه به معنای خاص از غیر آن باشد.

۲. مشروعیت اعمال یکجانبه

در حقوق بین الملل هیچ دولتی مجبور نیست زمانی که دولت دیگری نسبت به آن عمل خصمانه انجام میدهد یا حقوقش را تضییع میکند و یا از تعهداتش نسبت به دولت مذکور تخطی می ورزد منفعل باشد هنگامی که چنین امری به وقوع می پیوندد، دولت زیان دیده می تواند با رعایت برخی از اصول حقوق بین الملل نظیر ممنوعیت توسل به زور یا احترام به سایر تعهدات لازم، همچون تعهد رجوع به مراجع ثالث حل و فصل اختلافات، به اقدامات متقابل متوسل شود. کمیسیون حقوق بین الملل در تفسیر مواد مربوط به اقدامات متقابل بر این حقیقت تأکید نمود و یادآور شد که در یک نظام بین المللی غیر متمرکز که در اغلب موارد روش اجباری حل و فصل اختلافات وجود ندارد دولتها به اقدام یکجانبه متقابل متوسل میشوند.» (۱۵۳: ۱۹۹۸ Report). بدین ترتیب کمیسیون از عبارت اقدام متقابل برای نشان دادن مجموعه ی

است یا خیر و یا اینکه در صورت احراز تخلف حقوقی کشور مورد تحریم، آیا اصل تناسب در اقدامات متقابل رعایت شده است یا خیر

۳. شرایط اعمال یکجانبه

اعمال یک جانبه طیف متنوعی را تشکیل می‌دهند و فقط آن دسته از اعمالی که حائز شرایطی خاص باشند واجد ویژگی تعهد آور هستند بنابراین برای آنکه اعمال یک جانبه بتوانند ایجاد تعهد، کنند باید از مؤلفه‌هایی برخوردار باشند این مؤلفه‌ها و شرایط به دو دسته «شکلی» و «ماهوی» تقسیم می‌شوند.

عموماً پذیرفته شده است که شکل اعلامیه یک جانبه اعتبار یا آثار حقوقی آن را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد» دیوان نیز به صراحت در پرونده‌های آزمایشی‌های هسته‌ای متذکر شد «در خصوص شکل عمل یک جانبه باید اعلام کرد که این مورد موضوعی نیست که حقوق بین الملل برای آن شرایط خاص و دقیقی را مقرر کرده باشد اظهارات یک دولت شفاهاً بیان شده باشد یا کتباً هیچ تفاوت اساسی ندارند دیوان در پروندهٔ معبد پره آویهر نیز اعلام کرد که «دولت‌ها آزاد هستند تا شکل اعلامیه‌ای را که می‌خواهند به وسیلهٔ آن قصد خود را نشان دهند، انتخاب کنند» بنابراین میتوان گفت که اعمال یک جانبه میتواند به هر شکلی انجام شود. اگرچه اعلامیه یک جانبه میتواند به هر شکلی بیان شود عبارات و اصطلاحات آن نیاز به قیود و شرایطی دارند در درجه اول این عبارات و اصطلاحات باید به شکلی نامشروط بیان شده باشند. بند هفتم از اصول «راهنما بیان میکند که اعلامیه یک جانبه باید با «اصطلاحات مشخص» بیان شده باشد دیوان نیز در پروندهٔ فعالیت‌های نظامی در سرزمین کنگو اعلام کرد بیاناتی از این نوع فقط زمانی میتوانند تعهدات حقوقی ایجاد کنند که با

متقابل است. سوم) اقدامات متقابل میتواند به اعاده‌ی توازن و تعادل میان طرفین اختلاف کمک کند گزارشگر آرانبیو رویز در سومین گزارش خود بر این حقیقت تأکید میکند که اقدام متقابل اصولاً انعکاس ساختار ناقص جامعه بین الملل است جامعه‌ای که هنوز موفق به تاسیس یک سیستم متمرکز برای اجرای قانون نشده است. وی اضافه مینماید که جامعه بین الملل حتی در مورد مسایل مربوط به صلح و امنیت بین المللی فاقد چنین سیستمی است (۱۰ ۱۹۹۲ ILC Report). اقدام متقابل اختیاری است که از سوی حقوق بین الملل به دولتها اعطا شده است یا حداقل به رسمیت شناخته شده است. این اختیار نظیر هر اختیار دیگر حقوقی مستلزم قاعده مندی است (Elizabeth ۱۹۸۴ ۱۰۳). کمیسیون در تفسیر خود از اقدام متقابل یادآور میگردد که گنجاندن اقدام متقابل در پیش نویس منوط به شرایط و محدودیتهایی است کمیسیون علی‌رغم وجود منفی اقدام متقابل دو نکته را خاطر نشان می‌سازد - شواهد کافی وجود دارد که اقدام متقابل در حقوق بین الملل عرفی به عنوان روش جهت پاسخ به یک عمل غیر قانونی پذیرفته شده است.

نباید اهمیت تعیین اختیار دولتها برای توسل به اقدامات متقابل یعنی مشخص نمودن شرایطی که طبق آن اقدام متقابل قانونی است را دست کم گرفت (ILC Report ۱۵۴، ۱۹۸۸) کلیه شرایط مشروعیت اقدام متقابل به هنگام توسل به تحریم اقتصادی باید مورد توجه واقع شود برای مثال، قطع روابط تجاری از دیدگاه حقوق بین الملل امری مشروع می‌باشد اما در مواقعی که کشوری قطع روابط تجاری خود را با کشور دیگری به عنوان یک عمل متقابل انجام میدهد بایستی محقق شود که آیا تخلفی از ناحیه کشور مورد تحریم صورت گرفته

اعمال یک جانبه توسط رویه قضایی به رسمیت شناخته شد و نه رویه دولتها « دیوان بین المللی دادگستری در پرونده آزمایشهای هسته ای در سال ۱۹۷۴ اعلام کرد که اعمال یک جانبه میتوانند تعهد حقوقی ایجاد کنند این رأی آن چنان در زمان خود بی سابقه بود که «آلفرد روبین آن را اقدامی خارج از صلاحیت دیوان» توصیف کرد؛ چراکه اعمال یک جانبه را در کنار دیگر منابع حقوق بین الملل قرار داده است. با وجود نقش کارساز رویه قضایی در به رسمیت شناختن آثار اعمال یک جانبه در حقوق بین الملل تاریخ این رویه نیز شاهد افت و خیزهای مشابهی بوده است.

در پرونده داوری جزیره، لامو سرداور لمبرمونت اعتبار عمل یک جانبه در حقوق بین الملل را رد کرد به نحوی، مشابه دیوان داوری مختلط رومانی مجارستان در سال ۱۹۲۷ در پرونده «کولین»، استدلال دولت رومانی را مبنی بر اینکه اظهارات نمایندگان مجارستان برای این کشور الزامی است نپذیرفت. اما در سال ۱۹۳۳ آرایهی موافق با اعتبار اعمال یک جانبه در دو پرونده صادر شدند که یکی از آنها نقطه عطفی در این زمینه به حساب می آید. در پرونده گرینلند شرقی دیوان دائمی بین المللی دادگستری به اختلاف دانمارک و نروژ بر سر حاکمیت گرینلند شرقی رسیدگی میکرد دانمارک مدعی بود که ده سال پیش از این آیهان، وزیر امور خارجه نروژ طبق صورت جلسه تهیه شده از مذاکرات دیپلماتیک وی با وزیر امور خارجه دانمارک، در پاسخ به تمایل دانمارک برای حاکمیت بر گرینلند پاسخ داده. بود که «دولت نروژ مشکلی در خصوص موافقت با این موضوع ندارد و در نتیجه این عبارات تأیید شناسایی» حق حاکمیت دانمارک بر منطقه مورد اختلاف است در مقابل پروفیسور گیلبرت ژیدل به نمایندگی از دولت نروژ بیان کرد که عمل یک جانبه آیهان

اصطلاحاتی روشن و مشخص بیان شده باشد.» این توضیح ضروری است که در این پرونده، کنگو، دولت خواهان مبنای صلاحیت دیوان را از جمله ماده ۹ کنوانسیون پیشگیری و سرکوب جرم ژنوسید معرفی کرده بود که طبق آن دیوان بین المللی دادگستری نهاد صالح برای رسیدگی به اختلاف دولتهای عضو درباره اجرا و تفسیر کنوانسیون است اگر چه دولت خوانده (رواندا) بر این ماده حق شرط قائل شده بود، کنگو اعتقاد داشت وزیر دادگستری رواندا با اعلامیه شفاهی یک جانبه، یعنی به هنگام سخنرانی نزد کمیسیون حقوق بشر ملل متحد این حق شرط را پس گرفته است. وزیر دادگستری رواندا در سخنرانی مذکور با اشاره به معاهدات حقوق بشری و بشر دوستانه که رواندا عضو آنهاست، عنوان کرده بود حق شرطهای قبلی که هنوز پس گرفته نشده اند، در مدت کوتاهی پس گرفته خواهند شد. دیوان به این دلیل استدلال کنگو را رد کرد که عبارات و اصطلاحات به کار رفته از سوی وزیر دادگستری رواندا کلی است و به اندازه کافی مشخص و دقیقاً ناظر به کنوانسیون مربوطه نیست. در نتیجه اعلامیه یک جانبه نه فقط باید تصمیم قاطع آن دولت را برای اقدامی خاص بیان کند بلکه همچنین باید رفتاری را که انجام خواهد شد، مشخصاً بیان نماید. بند چهارم «اصول راهنما» درباره شخص یا نهاد صالح برای انجام عمل یک جانبه عنوان می کند که این اعمال زمانی لازم الاجرا هستند که توسط مقامی صادر شده باشند که اختیار چنین کاری به وی اعطا شده باشد رهبران، دولتها حکومتها و وزیران امور خارجه به دلیل سمت شان برای انجام چنین اعمالی صلاحیت دارند.»

۴. رویه قضایی

حقیقت آن است که اهتمام رویه قضایی به اعلام اعتبار اعمال یک جانبه چنان بود که به درستی گفته شده است الزام آوری

نتیجه

ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین المللی دادگستری که سنتاً منابع حقوق بین الملل را معرفی کرده، متذکر اعمال یک جانبه دولتها نشده و در نتیجه الزام آوری و آثار آن مورد مباحث مختلف قرار داشته است. حقیقت آن است که نبود اعلامیه یک جانبه در این ماده، در سنت نظامهای حقوقی مختلف ریشه دارد نه نظامهای حقوقی مختلف و نه دکترین تا مدتها نمی پذیرفت که یک تعهد با روشی یک جانبه پدید آید به تدریج الگوی حاکم بر ایجاد حق و تکلیف در حقوق داخلی و بین الملل تغییر کرد همچنین با پدیداری الگوی وستفالی مبتنی بر دولت ملتهای متعدد در دنیا روابط بین الملل مشحون از اعمال یک جانبه بسیاری شد که به رفتار دولتها نظم و نسق میداد دست. قضا همین موارد سبب گشت تا کمیسیون حقوق بین الملل موضوع اعمال یکجانبه آثار الزام آور و شرایط اعتبار آنها را از سال ۱۹۹۶ در دستور کار قرار دهد. دیوان بین المللی دادگستری نیز در برخی موقعیتهای این توفیق را داشت تا موضوع اعلامیه ها و اعمال یک جانبه دولتها را بررسی کند و درباره آنها حکم دهد.

مجموع این موارد و به ویژه رویه به جا مانده از دولتها نشان میدهد که اعمال یک جانبه دولتها واجد ویژگی الزام آوری است، باوجوداین از آنجا که ارگانیکسم جامعه بین المللی و نحوه زیست دولتها به گونه ای است که دولتها را وادار میکند تا اعمال یک جانبه مختلفی را روزانه انجام دهند در نتیجه باید در احراز آثار حقوقی الزام آور ناشی از این اعمال با احتیاط رفتار کرد؛ چراکه در غیر این صورت نه فقط و رای قصد دولت صادر کننده رفته، ایم بلکه شبکه ای پیچیده و تو در تویی از تعهدات حقوقی پدید میآید که ایفای آنها از عهده هر دولتی خارج است. این وضعیت میتواند به راحتی حاکمیت قانون در

برای دولت نروژ الزام آور نیست؛ چراکه به یک معاهده منجر نشده است اما به اعتقاد دیوان بدون هیچ گونه تردیدی پاسخی با این ماهیت که از سوی وزیر امور خارجه به نمایندگی از دولتش در واکنش به درخواست نماینده دیپلماتیک دولتی خارجی داده شده است الزام آور میباشد. از این رأی به بعد، تقریباً هر بار که دیوانها و کمیسیونهای قضایی و داوری با موضوع عمل یک جانبه برخورد داشتند در رویه ای متحدالشکل رأی به اعتبار آن دادند در همان سال در جریان اختلاف میان چین و ژاپن بر سر احداث یک خط راه آهن از سوی چین در حاشیه، منچوری ژاپن ادعا کرد که یک پروتکل سری میان دو طرف مبنی بر اعراض چین از ساخت چنین راه آهنی در دست دارد چین ضمن مخالفت با وجود چنین پروتکلی تأکید کرد که سند مورد ادعای ژاپن فقط متن یک اعلامیه شفاهی از سوی چین است و در نتیجه فاقد اثر تعهد آور است کمیسیون لیتون که از سوی جامعه ملل برای رسیدگی به این اختلاف تشکیل شده بود ترتیبات مقرر میان این دو کشور را در گزارش خود الزام آور تشخیص داد؛ چراکه اعلامیه شفاهی چین متضمن اعلام « قصد از ناحیه چین بوده است » دیوان بین المللی دادگستری نیز در پرونده های فلات قاره دریای شمال « «فعالیتهای نظامی و شبه نظامی در و علیه نیکاراگوئه و اختلافات مرزی به صراحت به الزام آور بودن اعمال یک جانبه رأی داده است بنابراین میتوان چنین جمع بندی کرد که به تدریج اعمال یک جانبه دولت به عنوان منبع تعهد در حقوق بین الملل شناخته شده است.

- Kassoti, Eva, The Juridical Nature of Unilateral Acts of States in International Law, Boston, Brill nijhoff, 2015.
- Saganek, Przemysla, Unilateral Act of States in Public International Law, Boston, Brill nijhoff, 2015.
- Csatlós, Erzsébet, "The Legal Regime of Unilateral Act of States", Miskolc Journal of International Law, Vol 7, No 1, 2010.
- .Enabulele, Amos O, "The Aura of Unilateral Statements in International Law: Nuclear Tests Cases Revisited", Hande Law Review, Vol 6, No 1, 2010.

حقوق و روابط بین الملل را سست کند و همکاری و اعتماد بینالمللی را خدشه دار سازد بنابراین رویه دولتها رویه قضایی و دکترین مجموعه شرایطی را مشخص کرده اند که مطابق با آن میتوان اعمال یک جانبه حقوقی را از غیر آنها تمییز داد.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می‌شود.
از آقای دکتر عبدالله علیزاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می‌شود.
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می‌شود.
نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

۱. فارسی

- کک دین، نگون، پاتریک دینه پله، آلن حقوق بین الملل عمومی ترجمه حسن حبیبی، جلد ۱، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۸۲
- کرافورد، جیمز حقوق مسئولیت بین المللی ترجمه علیرضا ابراهیم گل؛ سیامک کریمی؛ حسن خسروشاهی؛ پریسا روشنفکر تهران انتشارات قلم سنگلج ۱۳۹۶

۲. غیر فارسی

- d'Aspremont, Jean, Formalism and the Sources of International Law: A Theory of the Ascertainment of Legal Rules, New York, Oxford University Press, 2011.
- 4.Degan, Vladimir Duro, Sources of International Law, Hague, Kluwer Law International, 1997.
- Eckart, Christian, Promises of States under International Law, Portland, Hart Publishing, 2012.
- Hollis, Duncan B, The Oxford Guide to Treaties, Oxford, Oxford University Press, 2012.